

RORICO

MOISSIACENSIS APUD CADURCOS MONACHUS.

NOTITIA HISTORICA.

(FABRIC., *Biblioth. med. et inf. Lat.*, tom. VI.)

Rorico, monachus Moissiacensis in regione Cadurcensi, qui, ut ex stylo judicatur, sæculo XI vixit. Scripsit *Gesta Francorum* ab origine gentis usque ad obitum Chlodovei I regis, quæ exstant in Francicarum Rerum scriptoribus Andr. Du Chesne, tom. I, pag. 799 et in nova collectione scriptorum Francicorum Mart. Bouquet, (Paris, 1741, fol.) tom. III, stylo rudi et fabulis plenissima. — Jac. le Long *Biblioth. historica Galliæ*, pag. 315.* De hoc Rerum Francicarum historico incerta sunt omnia. Mona-

sticam professionem suam nullibi præfert. Moissiacensem commorationem nunquam indicat, nec alia de causa monachus Moissiacensis creditur, nisi quod e mss. codice Moissicianensis cœnobii idem opus eductum est. Opus istud mera putaque est epitome anonymi longe vetustioris, qui sub eodem titulo opus historicum vulgavit legendum apud Du Chesnium, tom. I, pag. 799, etc. Vide *Historiam litterariam Galliæ*, tom. VII, pag. 146.

NOTITIA ALTERA.

(Histoire littéraire de la France, tom. VII, pag. 136.)

Roricon, dont il y a un abrégé d'histoire beaucoup plus fameux qu'intéressant, nous est presque inconnu d'ailleurs. On convient de lui donner la qualité de moine (Du Chesne, t. I, p. 799; Le Long, *Bib. Fr.*, p. 315), mais on n'en apporte point de preuves, et nous n'y voyons d'autre fondement que l'air de piété avec lequel il a écrit, ce qui peut également convenir à un pieux ecclésiastique. Il n'y a point au reste de difficulté à le regarder ou comme un clerc ou comme un moine. Il était très-rare en son siècle de voir des laïques lettrés et capables d'écrire comme il a fait.

On connaît un Roricon évêque de Laon jusqu'en 976 (*Mab. An. t. III, app.*, p. 594, n. 26) qui passait pour un prélat qui avait toute sortes de belles connaissances, *totius scientiæ lumen*. Mais personne n'a pensé à lui attribuer l'écrit dont on va parler; et nous ne prétendons pas non plus nous-mêmes lui en faire honneur. Outre qu'il n'y a que l'identité de nom qui pût autoriser ce sentiment, ce qui est fort équivoque, un prélat aussi habile aurait apparemment mieux réussi dans l'exécution de son dessein.

S'il fallait prendre à la lettre certaines expressions de notre historien (*præf. lib. 1*) on croirait qu'il aurait fait le métier de berger et gardé les troupeaux à la campagne. Mais il est visible par d'autres endroits de son écrit (*l. II, III, IV, pr.*), que ce n'est là qu'une fiction qui lui a paru ingénieuse et qui convenait à son génie. Il dit au reste (*l. I, pr.*) assez clairement qu'il était de la nation des Francs. Il ne nous fournit rien de précis pour fixer le temps au-

quel il écrivait. On ne laisse pas toutefois de juger par son style qu'il ne l'a fait qu'au XIe siècle (Le Long, *ib.*) Le fondement est bien léger, mais ce qui donne plus de poids à cette opinion, c'est que l'auteur fait mention de Perpignan (*l. IV, p. 18*), qui n'a été connu qu'au Xe siècle.

L'ouvrage de Roricon est intitulé : *Gesta Francorum*, les Gestes ou Exploits des Français. Titre spécieux qui annonce beaucoup; et néanmoins l'ouvrage n'est presque qu'un abrégé d'un historien anonyme, qui nous en a laissé un autre beaucoup plus ample sous le même titre, publié par du Chesne tom. I, pag. 799. Roricon s'est proposé d'abrégé cet historien, depuis l'origine de la nation jusqu'à la mort de Clovis inclusivement, et en copie toutes les fables et les erreurs. Il a divisé son ouvrage en quatre livres, et a mis à la tête de chacun une préface, où il a laissé des vestiges de son génie poétique. Le corps de l'ouvrage après tout n'est pas mal écrit. C'est seulement dommage que son auteur n'ait pas travaillé sur un meilleur fonds.

André du Chesne est le premier qui a imprimé cet abrégé (Du Chesne *ib.*, p. 799-817), sur un ancien manuscrit de l'abbaye de Moissac, et semble être aussi le premier qui a donné à Roricon la qualité de moine. Dom Bouquet l'a mis dans la suite sur l'édition précédente, à la tête du IIIe volume de sa nouvelle Collection des Historiens de France, avec de courtes remarques préliminaires.

GESTA FRANCORUM

AB IPSIUS GENTIS ORIGINE AD OBITUM USQUE CLODOVEI I REGIS.

Auctore RORICONE Monacho.

(DUCHESNE, *Script. Rer. Franc.*, I, 799 ex Antiquo exemplari ms. cœnobii Moissiacensis, quod vir clarissimus Innocentius Ciron, canonicus et cancellarius ecclesiæ ac universitatis Tholosanæ, transcribendam curavit.

PROLOGUS.

Quia calami nostri acies quadam rubigine videtur ambesa, quam boni totius inimica connexit otiositas ne plectrum linguæ desidia pariter innectat aut quadam tarditate rigescat, dum in custodiendis pecoribus immoramur, dum capellæ legunt cytium, et adhuc aliquantulum diei superesse videtur; memor pa-

triæ quæ dammæ gentis opuscula, sicut nostri priores retulerunt, quoniam injungitis, modica relatione narrabo. Nec imputetur garrulitati, si gesta parentum præconiis aliquibus extulero, quoniam ordini debetur et naturæ ut prudentiam facta parentum extollat devotio filiorum.

LIBER PRIMUS.

Quoniam id vestra deposcit intentio ut vobis insinuare debeam, cur compatriotæ mei Franci cognominentur, quæ res est digna relatu, si vos otium præbueritis; quantum exinde ad nos veterum monumenta transmiserunt, quantumve memori retinere potui, intimabo. Si vestrum aliquis facta Trojanorum cognovit, si, Virgilio referente, eorum excidium Ulyssis fraude compertum aure vel leviter tetigit, non opus est hic enarrare per singula cur ad debellandam ferocissimam gentem Agamemnonis exarsit insania quia nec nostræ facultati congruit et non historiam texere, sed brevem narratiunculam referre proposui. Mortuo igitur Hectore, illoque destructo, spes patriæ tota deperit, omnium corda tremuerunt, ac viribus defæcatis dulcia arva linquentes, alii pedestri itinere lares incognitos expeunt, alii marinis fluctibus remigantes fallacibus undis spem vitæ committunt. Utrique videlicet necessitati consulentes, non jam vicinas, sed longe remotas et incognitas nationes expetere decreverunt: quo tantæ infamiæ notam vel paululum evitare quivissent. Ex his Priamus et Antenor cum ingenti multitudine de exercitu Trojano intrantes ripas Tanais fluminis, Pannoniorum terminos secus Mæotidas paludes navigio petierunt. Missisque per gyrum exploratoribus deprehenderunt e vicino locum suæ habitationi congruum, remotum videlicet a communi habitatione hominum, terram nullis cultam vomeribus, marinis fluctibus undique circumseptam. Ibi itaque fixere tentoria, et resumptis animis civitatem ædificaverunt, quam Sicambriam appellavere. Viri igitur isti fortes et validi consueta ferocitate suffulti contra vicinos armamoventes, per gyrum finitima devastantes, famam sui nominis vulgaverunt ubique. Et quoties de propriis finibus Pannoniorum populus hos exturbare voluisset, toties frustratis viribus eorum gladiis cædebatur, nec ad debellandos eos aliqua poterat facultate consurgere. Cumque eos nec armis, nec vi-

ribus, nec suffragiis aliquibus de propriis agellis extrudere potuissent, tandem ab insectationibus eorum desistentes, quos ante persecuti sunt ut inimicos, contra velle postmodum cœperunt colere ac venerari quasi dominos ac vicinos. Creverunt itaque in gentem magnam, et inhabitaverunt Sicambriam usque ad tempora Valentiniani imperatoris. Habebant duces et primarios, et universos ordines magnorum: et si non eandem honoris amplitudinem, tamen pristinæ dignitatis fastum vel nomine tenus retinere gestiebant. Si forte primates aliquos elegerint, quasi hæreditario jure priorum patrum nomina conservantes, non alium sibi patiebantur imponi, nisi quem nominis dignitas sublimasset. Valentinianus ergo imperator arcem Romani regebat imperii, vir strenuissimus et amator reipublicæ, pauperum ac humilium cultor munificus, et rebellium extirpator atrocissimus. Adversum hunc Alanorum gens atrocissima servilia arma corripens, rebelles dexteris ad devastandum imperium, vel seditiones excitandas, ausu temerario erigens, quæque attrectare poterat universa devastabat. Occurrit his imperator cum exercitu maximo super fluvium Danubii et in eos aciem dirigens servilem insolentiam imperiali repressit edicto: plures eorum bello superans, alios in fugam præcipientes abire compellens. Hi vero qui fuga elapsi sunt, Mæotidas intravere paludes, ibique se communiens ad defendendum vul potius resistendum quæque poterant adjumenta congregabant. Perlustratis imperator importunitatibus loci, nolens totum fatigari exercitum, sacramentis imperialibus constrinxit, per annos 10 illis relaxari tributa, qui gentem hanc rebellem exinde dolo armisve ejicere potuissent. Audientes hoc Sicambri, quos a Troja adventasse jam diximus, animi audaciam experiri cupientes, per occulta latibula intra paludes insidias collocant, et facto impetu super Alanos irruunt; et eos nimia cæde mactantes, tandem vin-

ctos ut inimicos imperatori representant. Hac igitur A patrata victoria, et rebelles condigna ultione perdomuit, et Trojanos nostros, Sicambros videlicet, Francos appellari præcepit. Expletis itaque 10 annis, idem imperator primarium quemdam cum exactoribus de Romanorum populo misit, qui tributum a Francis exigent. Franci vero indigne ferentes quod quæ eadem sorte Græcorum sævitiam evitantes de propriis finibus aufugerant, ad persolvenda tributa germanum sanguinem provocassent, nil morati adversus primarium insurgentes, eum vita privavere. Pariter et legatos, quos direxerat imperator. Consilio etenim juvenum depravati, hæc inter se verba tractabant: Imperator cum exercitu Romanorum Alenorum gentem rebellem de latibulo paludum ejicere non potuit et nos, qui eos devicimus, cur tributa persolvimus?

His auditis, imperator felle fervens contra Francos movit exercitum, ducens secum Aristarchum militiæ suæ principem. Qui videlicet Aristarchus cum innumera multitudine super Francos irruens, quemdam eorum ducem nomine Priamum gladio trucidavit, et cæteros nimia cæde comminuens, licet cum multo dispendio Romani exercitus, tandem eos superans, terga dare compulit. Sentientes itaque Franci iram imperatoris diu sustinere non posse, et libertatem quam armis acquisierant perdere formidantes, elegerunt magis omnibus diebus vitæ suæ exsulari, quam tanti nominis dignitatem servili amplius maculari infamia. Et relicta Sicambria, media pars ipsorum cum uxoribus et liberis pervagantes Europam, huc et illuc vacillabant, non habentes certos iares, nec propriæ stationis aliquod firmamentum. Per diversos igitur anfractus itineris se suosque nepotes gladio defensabant, si forte propter adipiscenda vitæ stipendia progredierentur alicubi, et in humanos aliquos ad prohibenda necessaria offendissent. Et quocumque progrediebantur, eorum terror ubique diffusus compellebat in unum convenire populos, gentes innumeras adunari universas patriæ munitiones machinis omnibus armisve muniri. Vulgus insuper universum, quasi spes patriæ deperisset, abdita quæque lustrantes, se suosque parvulos ad montium abdita conferebant, et undique, buccinis concrepantibus, ita ex propugnaculis oppidani quique transeuntem populum jactis D spiculis atque sagittis exturbabant, ac si debellandam patriam eos adventasse cognovissent. Sed gens, quæ non ad pugnam, sed ad comameandum venerat, recto gradiebatur itinere, nisi forte aliquem capiendi cibarii necessitas alicubi pergere cœgisset. Communis vero exercitus citato calle gradientes, absque nimio impedimento ripas Rheni fluminis attigerunt. Ibi in Germanorum oppidis fixere tentoria, habitaveruntque pacifice cum principibus terræ illius. Hi vero, qui apud Sicambriam remanserunt, incolentes videlicet ripas Danubii, elegerunt super se regem nomine Torcat, unde et propterea Torci appellati sunt.

Modico itaque tempore elapso, intrantes Franci

resumptis viribus, et a lassitudine recreati, qui, ut diximus, ripas Rheni fluminis attigerant, ad instar Trojæ civitatem ædificare conati sunt. Sed imperfectum opus relequentes, pari consilio elegerunt sibi regem, sicut et cæteræ gentes, nomine Farandum, filium Marchomiris filii Priami, et eum solio sublimantes debita reverentia excolere cœperunt. Quo defuncto, filium ejus Clodionem in paterno solio sublimaverunt. Hic in finibus Thoringorum in Dispargo castello paucis diebus habitavit. Suspecti semper erant Franci et dubii, et in incerto vacillantes, dum explorarent sedulo, si forte inveniretur alicubi locellus aliquis, qui eorum habitationi videretur esse congruus. Et dum hoc tædio æstuarent, relatum est illis ab exploratoribus, Galliam esse omnium regionum nobiliorem, omni refertam dignitate, consitam nemoribus pomiferis terram esse fecundam, aptam ad omnia quæ humanis possunt subvenire necessitatibus. Tali nuntio animati animos et arma corripunt, et ad vindicandas injurias quas a Romanis pertulerant, corda cum gladiis exacuunt non ut fugiant, sed ut eos exterminent, et unumquemque suorum dictis asperioribus accendunt. His ferme diebus Romani habitabant a flumine Rheni usque ad fluvium Ligeris et a Ligere fluvio versus Hispanias Gothi dominabantur. Burgundiones quoque Ariani erant, et habitabant secus Rhodanum fluvium. Clodio igitur rex missis præcursoribus suis usque ad urbem Camaracum, ipse quaque cum exercitu maximo Rhenum transiens eos subsecutus est, et ingressus Carbonariam silvam, Turnacensem civitatem obtinuit, et exinde Camaracum usque properavit. Ibi modicum residens. Romanos omnes qui in eadem reperti sunt gladio trucidari præcepit. Qua civitate retenta, inde progreditur et usque ad Sumam fluvium occupavit, et ingressus Ambianorum urbem, ibidem et regni sedem statuit, et deinceps pacato jure quievit. Regnavit igitur annis 22 et mortuus est. Quo defuncto, Merovicus ad regendum populum eligitur, et in eadem Ambianorum civitate regali solio sublimatur. Merovicus itaque iste, a quo et Franci prius Merovinci vocati sunt, propter utilitatem videlicet et prudentiam illius, in tantam venerationem apud Francos est habitus, ut quasi communis pater ab omnibus coleretur. Hic genuit Childericum, patrem Clodovei regis excellentissimi. Erant autem Franci tunc fanatici, adorantes idola, et non agnoscebant regem cæli, qui creavit omnia. Mortuus igitur Merovicus, et regnavit Childericus filius ejus pro eo. Childericus itaque rex cum esset nimis luxuriosus, et regnaret super Francos, filias eorum violenter opprimebat. Super hac re nimium indignantes, pari consilio et æqualibus animis, aut eum occidere aut de regno expellere decreverunt. Sentiens Childericus adversum se Francorum animos esse commotos, aureum unum divisit in partes, vocans ad se Viomadum consiliarium suum, et ait illi: « Sentio gentem istam adversum me consur-

gere velle, et ego unanimitatem tuam peto, ut, in quantum potueris, Francos mihi pacifices. Cumque sedatos eos agnoveris, mandato tu ut redeam, et aurei ista partitio erit signum inter me et te. Cum autem videro quam tibi relinquo, revertar in pace. Sin autem, manebo apud Sisinum [*al.* Bisinum vocant] Thoringorum regem. »

Hic dictis clam fugit apud Thoringos, habitavitque cum Sisino et Basina uxore sua. Quo expulso, Ægidium Romanum militem Franci super se statuunt consilio non bono atque inutili. Regnavitque super eos annis 8, et junctus est ei Viomadus in fictam amicitiam ob amorem Childerici domini sui. Et hortabatur regem Viomadus ut Francos aliquos male opprimeret; Franci vero Ægidii regis furore attriti, consilium Viomadi expetunt, et quid agere debeant inquirunt. Quibus ille ait: « Non reminiscitis, qualiter Romani parentes vestros attriverunt? quomodo eos a Sicambria expulerunt? Et vos regem vestrum expulistis utilem ac strenuum, et elevatis super vos militem hunc Romanum crudelem atque superbum? Sine consilio hoc fecistis, et nunc merito inebriamini poculo, quod propinastis. » Cui aiunt illi: « Sine lege licet tunc filias nostras abuteretur, nunc pœnitel nos hoc fecisse, et utinam eum invenire meruissemus, ut cum pace regnaret super nos. » His Viomadus auditis, celeres nuntios ad Childericum dirigit, ut cum pace redeat, aurei divisi certa præmittens indicia. Sentiens Childericus quod desideraretur a Francis, lætus, reversus est in regnum suum. Quem Franci cum gaudio recipientes, cum dedecore expulerunt Ægidium. Basina quoque Sisini regis uxor, apud quam latuisse præmonstravimus Childericum, sæpius relicto viri toro, consortium nostri regis est experta. Quam obrem et eum nec multo post in Franciam est secuta, cupiens loco uxoris habitare cum eo. Quam Childericus cum insperate conspexisset, et ad quos usus de tam longinqua provincia ad eum properasset, inquireret: illa postposito pudore muliebri, ut erat nimis luxuriosa, tale fertur dedisse responsum: « Quoniam novi utilitatem tuam et pulchritudinem,

et quod sis habilis et strenuus, e domo veni ut habitem tecum. Nam si in extremis terræ finibus utiliore te cognovissem, et hunc nihilominus expetissem. » Complacuit regi mulieris sermo facetus, et eam gaudens sibi sociavit in uxorem. Quæ concepit et peperit filium, vocavitque eum Clodoveum. Hic fuit rex potentissimus super omnes Francorum reges, vir egregius ac strenuissimus, expugnator bellicosissimus, imperii dilatator et totius æquitatis amator. Childericus itaque rex hac tempestate, collecto Francorum exercitu, Agrippinam civitatem super Rhenum fluvium est aggressus. Quam omni bellorum apparatu circumdans, tandem populum eundem nimia cæde vastatum devicit et munitiones universas ejusdem civitatis sibi retinens, Coloniæ eam vocari instituit. Hanc regebat Romanus Ægidius, cujus superius fecimus mentionem. Sed tanto exercitui resistere non valens, urbe progressus fugæ consuluit, et sic furorem regis evasit. Inde progredientes Franci, Treveris civitatem super Mosellam fluvium vastantes ceperunt.

Eo tempore mortuus est Ægidius Romanorum tyrannus, et ejus filius nomine Siagrius apud Suesionem civitatem in paterno solio sublimatur. Recollecto iterum Childericus rex Francorum exercitu, Aurelianis usque pervenit, terras omnes quæ sunt in circuitu nimia feritate depopulans. Inde progreditur Andegavis, occursurus Adovagrio duci Saxonum, qui eamdem Andegavam debellaverat atque protiverat, relicto Paulo comite ad custodiendam civitatem. Cumque rex Childericus ex improvise civitatem irrumperet, et Adovagrium ducem obtruncare decerneret, nave subvectus Adovagrius aufugit regisque mucrone Paulus obtruncatus est et principalis domus ejusdem civitatis est igne cremata. Hac igitur patrata victoria, cum ad solum proprium, hoc est ad Ambianorum urbem remeare cuperet, febre correptus spiritum exhalavit, et regendum populum Clodoveo filio suo dereliquit. Mortuus est autem Childericus rex xxiv imperii sui anno, et regnavit Clodoveus filius ejus pro eo.

PROLOGUS LIBRI SECUNDI.

Relatum est, ut opinor, compendiose satis, quantum propositæ brevitati congruit, cur ad has partes Francorum populus sit delatus, cur et tali nomine vocitetur. Sed quoniam vos intentos intueor, dum adhuc solis exspectamus occasum, et dum saturos greges ad ovile reducimus, paucis tantum sermonibus intimabo, qualiter omnem Galliam hic populus sit pervagatus, et qualiter eam a Romanis abstule-

rit. Precor etenim ne vobis onerosum videatur, si ad supplendam historiam vel ad depellendum fastidium eorum, quibus displicet proluxa narratio et nova semper audire delectat, si aliqua ex opusculis vicinarum gentium elate [e latere] tetigero. Nam is, qui propriis semper deliciis affluit, etiam cum externas tetigerit, delectatur.

LIBER SECUNDUS.

Clodoveus igitur anno quinto imperii sui contra Siagurim Ægidii filium arma corripuit, atque ad extirbandum eum de paterno solie Francos omnes

in exercitum adunare præcepit. Siagrius pari modo ex omni parte collectis viribus ad defendendum suorum animos præparat, Romanorum fortia facta comj

memorans, et ad contemnendos inimicos eorum enses acutissimos esse semper insinuans. Et cum hinc et inde utraque acies insisterent, et buccinis concrepantibus undique spicula miiterentur, totis viribus cum Romanis decertantes Franci, memores prioris injuriæ qualiter eos a Sicambria ejecerant, nulli parcentes ætati, omnes pariter desectis cervicibus gladiis obtruncabant; et quod dictu etiam est horrendum, plures eorum laniandos bestiis objectabant. Siagrius itaque cæsum cernens exercitum suum, solus e prælio fugit, et cum se morti conaretur abstrahere, morti potius destinatur. Nam dum Tolosam fugeret ad Alaricum Gothorum regem, et Clodoveus victor detractis spoliis lætaretur, intercurrentibus nuntiis perlatum est Clodoveo quod apud Alaricum Siagrius occultaretur. Pervaso igitur omni regno Siagrii, Clodoveus legatos suos ad Alaricum dirigit, mandans ut ei Siagrius redderetur, sin aliter, pararetur ad bellum. Metuens Alaricus Francorum gladios experiri, per eosdem legatos regi Clodoveo Siagrium mittit, mandans humiliter ut juxta votum animi quod meruerat redderet inimico suo. Quoi cum regi præsentaretur, misso spiculatore caput ejus amputari præcepit. Dehinc jam sedato tumultu, et fugatis hostibus partimque detruncatis, rognum Siagrii, et thesauros ejus universos omnemque regiam supellectilem sibi soli Clodoveus retinuit. Prædam vero et spolia occisorum militibus universis æque dividenda mandavit. Non solum enim villas seu castella aliqua vastaverant, verum etiam ecclesias plures cum tanta aviditate depopulati sunt, ut cum aurea quæque vel argentea utensilia sibi quisque reconderet, ea etiam quæ nullis utilitatibus erant congrua vel unguibus dissecarent, vel flammis injecta concremarent. Inter cætera vero ecclesiarum ornamenta, urceum miræ magnitudinis mirique decoris, de ecclesia quadam abstulerant. Hos ecclesiæ ejusdem episcopus per legatos subsequitur, humili prece deposcens ut ei Clodoveus rex urceum reddere dignaretur ablatum. Quibus ita respondit: « Licet omnia reddenda forent quæ de Christianorum ecclesiis abstulimus, tamen si aliud videtur non mereri episcopus, urceum tamen, si nostræ parti obvenerit, non negabo. » His dictis, concitus abiit quo totius prædæ summa dividenda erat, et sic universis militibus infit: « Rogo, charissimi milites, ut Dei amoris gratia urceum illum meæ sorti deputetis, quatenus hunc petenti episcopo reddere valeam, ne ex toto paupercula ejus ecclesia nostra violentia desoletur. » Placuit universis petitio regis, et gratandi animo urceum reddere decernebant, cum unus e Francis in sui perniciem elevata bipenne urceum percussit, et ait: « Quod ei sors dederit, cui vis impertiatur a rege, nostras nobis partes ipse relinquat. » Obstupefactis omnibus ac rei istius novitate turbatis, regis indignatio patientia interim opperitur, et urceum reddere præcepit episcopo Anno itaque expleto congregato exercitu, dum secundum morem

giraret universos, et apparatus singulorum sedulo perlustraret intuitu, ad ultimum eum qui percussisset urceum oculis conspicatur. Et præfatam injuriam mente revolvens, agrestia ejus arma miratus, eum injuriare cœpit cur videlicet conventum virorum nobilium tam horrendo turpasset apparatu. Accipiensque arma singula, cum indignatione maxima elisit ad terram. Et cum ille ad colligenda arma manum acclinis extenderet, rex elevata bipenne caput ejus lethali vulnere percussit, et ait: « Ita et tu anno præterito Suessiones urceum percussisti. » Quo mortuo, adversus Thoringos eundem duxit exercitum, et eos nimia cæde prosternens, post innumeræ cædes, post populi totius diminutionem, post patriæ devastationem, residuos tandem, qui vitam fuga protexerant, redire præcepit, et eos Francorum tributarios fecit.

In diebus illis Gundobaldus et Godegisilus Burgundionum reges, filii videlicet Gundevei, qui ex genere Athanarici regis descenderat, nimia cupiditate illecti, fratrem suum nomine Chilpericum gladio peremerunt, et uxorem illius, ligato ad collum saxo, fluctibus submerserunt. Chilpericus iste duas filias habuit. Nomen uni Chronna, Crochildis altera vocabatur; Chronnam vero, mutata veste, Gundobaldus exsilio condemnavit, Chrochildem domi retinuit. Præceperat tunc Clodoveus rex legatario suo Aureliano ut sibi puella nobilis quæreretur bonis moribus adornata et habitu corporis decorata, quam sibi conjugio copularet. Frequenter in Burgundiam Aurelianus ierat, quamobrem et Chrochildis prudentiam et elegantiam bene cognoverat. Hic accessit ad regem, et puellæ prudentiam nimis præconiis attollere cœpit. Exarsit in concupiscentia ejus regis animositas, et per legatarium virginis aures appellat, si forte Francorum regi puella nobilis et orphana cuperet sociari. Regis mandata laturus arripit iter Aurelianus, Burgundiam tendens, et quo noverat esse puellam pedestri itinere properat, peram ferens et baculum, resarcitis tunicis adopertus, in sportella absconsa ferebat munera Clodovei. Quo cum pervenisset, adveniente die Dominico inter reliquos pauperes ad capiendam eleemosynam sese Aurelianus immiscuit ut Chrochildi de ecclesia redeunti paucos indicaret sermones. Erat enim Christiana. Quæ cum de ecclesia domum reverteretur et solita munificentia singulis pauperibus eleemosynam imper taret, pervenit ad Aurelianus et obtulit ei aureum unum, totius ignara negotii. Quem cum ille recepisset, caute subtraxit pallium puellæ, inuens sese loqui velle cum illa. Ventum est ad palatium, et, subsequente Aureliano, ingreditur virgo triclinium, et misit ancillam quæ convocet peregrinum. Detulit Aurelianus donaria regis, et anulum Clodovei manu gestans porrexit eum puellæ, et ait: « Loquatur, obsecro, mi domina, quiddam servus tuus secreta in auribus tuis ut licite possim intimare mandata domini mei regis. » Cui et illa: « Loquere, » inquit. Et educens e sportella sponsa-

lia ornamenta, obtulit puellæ, dicens: « Hæc mandat dominus meus rex Clodoveus, ut si ei præbueris tuæ voluntatis assensum, absque dilatione te recipiet in uxorem. » Tantam industriam viri miratur puella, et cum nimia mentis alacritate donaria regis amplexatur, et cætera sibi recondens, annulum solum in thesauros avunculi sui reposuit, et talia retulit portitori: « Salutem dicito Clodoveo, et quamvis non sit licitum ut nubat Christiana pagano, tamen si Domini Dei voluntas adfuerit cui servo, quem confiteor, quem adoro, gratias divinæ referam majestati, et nutum subsequar imperantis. Et tu nostri secreti fidus adjutor vade in pace. » Perlata sunt ad Clodoveum verba puellæ, et rursum Clodoveus Aurelianum legatarium ad Gundobaldum dirigit, mandatque ut ei in conjugem neptem suam tribuat, si Francos velit habere pacatos; alioquin aut tributa persolvat, aut ad pugnandum cum eo arma corripiat. Hæc audiens Gundobaldus, mente consternatus convocat amicos et consiliarios suos, dicens illis: « Nostis omnes consilarii et amici mei, quod Francorum rex Clodoveus adversum nos quaerat occasiones, petens per legatum neptem Chrochildem, cum necdum eam facie noverit. Hæc est dissensionis origo, hæc causa discordiæ, hæc nostræ vastationis infinita perditio. Ad hoc tendit omne negotium, ut nos omnes vita privet, deinde gentem nostram spoliet libertate. Ideo enim vos accersivi ut pari consilio sanio rem exitum inquiratis, et communi utilitati providentes, quid facto opus sit vestra auctoritate decernatis. »

His ita peroratis, Burgundiones consilarii ejus metuentes iram incurrere Clodovei, pari consilio decreverunt ut tanto regitæque potenti puella donaretur, ne hac occasione ad delendos eos tantæ gentis ferocitas acueretur. Metuebant enim Francos, ut cæteræ gentes quæ cernebant eos undique dilatari; nec esse aliquem, qui eorum gladiis resistere posset. Mandant ergo accelerari in fastidium. Et advocans Aurelianum Gundobaldus, his eum cæpit interpellare sermonibus: « Quoniam occasione petendi uxorem domino tuo regi domos nostras et patriam explorare venisti, hæc populi nostri responsa dicito Clodoveo. Inaniter suspicatus est habere neptem meam conjugem, frustra concupivit Chrochildis meæ pulchritudinem. His exasperatus Aurelianus, ita respondit: « Quoniam rustici alicujus me putas mandata detulisse, non hoc mandat alius nisi Clodoveus, tuus et meus dominus: tuus, inquam, tuus, ut mittas ei sponsam suam Chrochildem. Quod si distuleris, aut ei tributa persolves, aut libertatem gladio defensabis. » Substomachus Gundobaldus hæc tantum Aureliano verba rependit: « Veniat, veniat dominus tuus Clodoveus, quoniam ad defendendam libertatem Burgundionum enses paratos inveniet, et, Domino Deo nobis auxiliante, ad internecionem decidet audacia ejus, et vindicabitur sanguis gentium plurimarum,

qui effusus est in manibus ejus. » Et plura locutus, tandem consilio prudentum virorum mitigata est insania, et sic Chrochildem Aureliano tradidit. Quam cum ingenti gaudio Aurelianus suscipiens, Suessionis civitatem secum usque duxit, et reddidit eam Clodoveo. Cujus pulchritudine delectatus rex, convocatis regni sui proceribus, secundum regiam consuetudinem eam sibi sociavit in uxorem. Sero igitur die illo, quando more nuptiali simul accumbere deberent, sic illa prior allocuta est Clodoveum. « Audi, oro, dominus meus rex ancillam suam, et concedere dignetur famulæ suæ petitiunculam si inveni gratiam in conspectu illius. » Cui Clodoveus: « Pete, ait, quod vis, quoniam tua petitio consequetur effectum. » Ad hæc regina spiritu Dei repleta, his regem cæpit interpellare sermonibus. « Primum postulat ancilla tua, domine mi rex, ut Dominum cæli patrem omnipotentem credas, qui te creavit. Deinde ut Dominum Jesum Christum, qui nos redemit, a Patre de cælis missum ad salutem credentium confitearis. Tertio Spiritum sanctum et illuminationem omnium justorum agnoscas, et agnoscens omnem simul venerare divinitatis unicæ majestatem, et in tribus personis Patris et Filii et Spiritus sancti, nihil prius, nil posterius, nil minus suspiceris, sed æternitatem tota mente et cœqualitate complectaris. Et idola quæ non sunt dii, sed muta simulacra succendas, ecclesiasque Dei mei quas succendisti reædifices, et baptismum recipias in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Et hoc ad ultimum peto ut requiras thesauros patris mei et matris meæ, quos Gundobaldus avunculus meus nequiter interfecit, quorum sanguinem Dominus ulciscatur. » Et ait rex: « Hoc ad præsens mihi videtur haberi difficile ut deos meos relinquam et Deum tuum colam; sed cætera, ut potero, faciam. » Cui et illa: « Hoc est, inquit, maximum et singulare, quod postulo, ut Dominum cæli colas, per quem velis nolis regnas, in cujus nomine adversariorum castra facile superabis. »

His ita peroratis, cubiculum introgressi pariter accubuerunt, et nuptialiter solemnisantes in gaudio et lætitia lotius anni spatium expenderunt. Expleto itaque anno, ad Gundobaldum iterum Clodoveus Aurelianum dirigit, mandans ut Chrochildis uxoris suæ thesauros ei transmitteret. Ira fervens Gundobaldus Aureliani verba vix sustinet, et in hæc verba tandem prorumpit: « Nunquid in manibus Clodovei regnum meum tradetur, aut thesauri mei? nonne obtestatus sum, et dixi tibi, Aureliane, ut non venires amplius explorare substantiam regni nostri, vel principum nostrorum felicitatem? Salutem populi nostri testor, nisi cito reverteris et recesseris a me, ego interficiam te. » Cui Aurelianus ita respondit, dicens: « Vivit dominus meus Clodoveus rex et primates regni ejus, quia non te timeo, dum dominus meus advixerit. Et sic mandat proprius tuus et meus dominus Clodoveus, quia tibi est occursurus ut thesauros uxoris suæ recipiat. » His auditis, Bur-

gundionum majores dederunt regi suo consilium ut universa quæ fuerant patris ejus vel matris Chrochildi absque dilatione redderentur, dicentes regem esse ferocem, populum sine Deo, pactum debere stabiliri cum talibus, ne unanimiter irruentes in eos, terram pariter delerent ac populum. Quid plura? Reddit Gundobaldus legatario regis omnem Chrochildis supellectilem, et ex thesauro suo auri purissimi et argenti fabricaturas pretiosissimas, et ait ad Aurelianum: « Quid restat amplius, nisi ut universum regnum meum Clodoveo dare debeam? Revertere cito ad dominum regem tuum, qui habes quod ei deferas, munera multa. Metit messem quam non seminavit, et colligit quod non sparsit. » Et ait Aurelianus: « Filius tuus est dominus meus Clodoveus. Non contristeris si modicum istud ei detuleris; ex hoc nunc omnia vestra communia erunt. » Et dixerunt Burgundiones: « Vivat rex, qui tales legatos habet. » Reversus est Aurelianus ad dominum suum, et restituit ei omnia quæ reddiderat Gundobaldus.

In diebus illis dilatavit Clodoveus Francorum regnum usque ad Sequanam, et accipiens castrum Miledunensem tradidit eum Aureliano legatario, eumque ducem provinciæ illius esse instituit. Dehinc Aurelianus usque perveniens, Francorum terminos usque ad fluvium Ligeris protelavit. Interim regina dominum suum adhortabatur ut Deum coleret, et muta simulacra ex omni regno suo deleret, si victor adversus inimicorum omnium impietates esse cuperet. Deludebat eam Clodoveus et subsannabat; non tamen exprobrando, sed blandiendo potius vitæ monita refutabat. Ad hoc utique ventum est ut regina conciperet et pareret filium, et juxta ritum Christianorum ad abluendum sacro baptismate in ecclesiam deferri præciperet. Baptizatus, et signatus, et sacro chrismate delibutus: quem Ingumerem vocaverunt hi, qui eum de sacro baptismate susceperunt. Nec mora defungitur infans, et res sicut evenerat innuitur Clodoveo. Tristatur pater anxius, primam sobolem cum insperate deferri videt ad tumulum, et reginam increpat cur videlicet in nomine Domini nostri Jesu Christi signasset infantulum. Affirmabat enim insanus quod si diis suis dedicatus fuisset, non tam cito privaretur hac luce. Regina vero gratias Deo referebat quod ejus primogenita in cælesti gloria sublimasset. Post autem hunc peperit et alterum, et ablutum fonte baptismatis Clodomirem vocaverunt. Et hic cum ægrotare cœpisset, verbis reginam asperioribus increpat Clodoveus, asserens istum etiam nulla ratione vivere posse, nisi quo modo vixerat et alius. Sed orante regina, et Domini misericordia præcurrente, vitæ pariter et sospitati restitutus est infantulus. Rex itaque credere differebat, nec monita salutis audire volebat, donec tandem aliquando bellum contra Alemannos Suevosque moveret, in quo compulsus est confiteri quod Deus solus potest auxilium præstare credenti. Nam cum hinc et inde utræque acies insisterent, et per strepitibus

A buccinis cominus jacula mitterentur, nec Francorum vires ad proterendos inimicos sufficerent, prospexit ex alto Dominus, et miratus laborem mulieris virum infidelem salvare cupientis, immisit timorem suum super Francos. Et jam terga dare volebant, cum Aurelianus nomen Domini ad adjutorium interpellans, his regem verbis constanter alloquitur; « Crede tantummodo, domine mi rex, Dominum cæli, quem Chrochildis prædicat, et in clamato ejus nomine tuos celeriter conteres inimicos. » Hoc rex animatus alloquio, ad cælum oculos elevat, et cum lacrymis hac Dominum voce precatur: « Jesu bone, quem Chrochildis regina mea prædicat esse Filium Dei vivi, qui subvenis in tribulatione, qui das auxilium in te sperantibus, tuum auxilium devote postulo, non abneges mihi soli quod plurimis est collatum. Quod si mihi victoriam dederis, et in hoc virtutem tuam expertus fuero, credam tibi, et baptizabor. Nam invocavi deos meos, et elongati sunt a me, et nullam eos suspicor habere virtutem, qui nec occurrunt, nec auxilium deferunt invocati. Te invoco, te confiteor, te jubente, noster confertur exercitus, et adversorium nostrorum audacia conteratur, ut vel si victoriam non mereor, tantummodo ab eis liberer. » Et cum hæc ita perorasset, ac nomen Domini cum interno rugitu cordis inclamasset, defectis viribus terga dederunt Alamanni vitæ spem fugæ credentes. Sed cum et regem suum cernerent interfectum, retroversi Clodoveo supplicant ut tantam stragem cessare præciperet, sua omnia seque dedentes. Qui cum imminentem plagam cessare fecisset, terras eorum nimia populatione vastavit, et eos sub tributo constituit.

Hac igitur patrata victoria, reversus in Franciam narravit uxori qualiter per invocationem nominis Jesu Christi victoriam meruerit obtinere. Læta illico Chrochildis efficitur, et lacrymis superfusa sanctum Remigium Remorum archiepiscopum sub festinatione convocat ut ipse videlicet suppleat quod in marito Dominus per eam jam cœperat operari. Pandit episcopus salutis januam, et torrente Scripturarum sitientem animam reficit peccatoris. Mitigatur amentia regis et ex lupo mutatur in ovem, et vacuus ad Dominum venire formidans mille hostias præparat, quas secum offerat creatori. Necdum initiatus in sacris fit suæ genti apostolus, nomen Domini gentibus prædicat, exercitui comminatur ne ultra simulacris incurventur. Quid plura? fit subito concursus populi, exercitus omnes dextras jungunt, pares animos offerunt Creatori, et qui tardior currit ad lavacrum quasi ignavus a cæteris incusatur. Et consortis manibus videns acies ad ecclesiam convolare, et ob amorem regis antea etiam baptizari cupiebant, quam baptismatis jura cognovissent. Hac igitur frequentia constipatus subiurat ecclesiam rex victurus. Cumque persensisset, per thymiamatis redolentis thurisve fragrantiam, et miraretur parietes cortinis pallisque velatos, pavementum omne diversis floribus fuisse respersum, quæsivit a pontifice si esset hoc paradi-

sus, vel futura gloria quam ei in sua prædicatione promiserat. Ad quem episcopus : « Non, inquit, hoc est paradisu, quem pollicitus sum domino meo regi, sed est Ecclesia Dei per quam et in qua bonis operibus acquiritur gloria illa indeficiens regni celestis, quam ab origine mundi præparavit Dominus his qui diligunt eum. » Tantam denique gratiam subministravit Dominus in populo, ut non jam viceni vel centeni ad locum baptisterii convenirent, sed universam pene civitatem in unum convolasse crederes, unam dedisse sententiam, pares animos obtulisse Creatori. Interiori igitur gaudio conformati applaudebant in unum, et regem suum his adhortabantur alloquiis : « Dominus noster rex prosequatur inceptum, quia et nos mortales deos abjicimus, nugaces contemnimus, manufactos expellimus : et Deum verum quem prædicat Remigius incontaminata credulitate recipimus, et eum fidei veneratione complectimur. Hunc Deum enim Christianitatis credimus, et adoramus, et in hac religione usque ad terminum vitæ permanere parati sumus. » Quid plura? venit ad baptismum quasi novus Constantinus

abnegatis diaboli pompis, et feroces animos humilians Creatori. Huic devotioni congaudens episcopus, protensis manibus in sublime Dei potentiam collaudabat, et regem his hortabatur alloquiis : « Mitis en, inquit, depone colla, Sicamber ; idola varia crema, cultum venerare divinum. Pristinos errores, et fana priora relinque, et sanctas ædes vel nunc renovare studeto. » Igitur rex omnipotentem Dominum in Trinitate confessus baptizatus est a sancto Remigio in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, et sacro chrismate delibutus cum signaculo crucis videlicet Domini nostri Jesu Christi. Baptizati sunt de exercitu illius amplius quam tria millia, baptizatae sunt et sorores illius Alblofedis et Landechildis, insuper totus Francorum populus. Nam Dominus noster Jesus Christus abundanter his sanctam gratiam infundebat. Hac occasione suæ fidei gratiam Gallica disseminabat in tellure. Ecce regem reddimus innovatum, necesse est uti et paginam pariter innovemus. Sed prius quieti modicum membra locantes resumamus flatum, quo facilius die crastino materiæ nostræ valeamus referre sequentia.

PROLOGUS LIBRI TERTII.

Nondum noctis detersa caligine ad persolvendum debitum, quia importuni feneratorum insistitis et pigritantes artus excutitis, e lectulo socordiam meam verbis asperioribus increpantes, cur non jam adhuc pene dormiens extenderim digitos ad scribendum, cum noverit unusquisque vestrum qua conditione gravetur, qui mercede conductus aliis servire compellitur. Prius ad pastum reducemus oviculas, prius agniculos modico lacte potabimus, prius et tectulo eos contutabimus, et cum sub frondosa arbore mem-

bra locavero, si vos adfueritis, et jaectis globis vel lapidibus, ne modico gregi insidietur, lupum nobiscum exturbaveritis, tunc forte liberius atque commodius exsolvere potero quod repetitis. Et ne vobis videar innectere moras, dum nocui aeris nebulas formidantes Austri spiramina, qui eas submoveat vel araneorum telas dirumpat, quibus herbæ solent infici, præstolamur : jam nunc in alteram partem nos ducentes consistamus in unum, et tædium vestrum hac modica relatione levabo.

LIBER TERTIUS.

Baptizato, ut diximus, rege nostro Clodoveo, et universo exercitu ejus sacro chrismate delibuto, tanta regina dicitur exultasse tripudio, ut in conspectu omnis populi solo procumbens, et lacrymis superfusa Domini benediceret majestatem, quia in ea dignatus fuerat adimplere quod scriptum esse in Apostolos legerat qui dicit : *Salvabitur vir infidelis per mulierem fidelem.* Ex tunc Francorum virtus et gloria ita Domino procurante magnificata fuisse refertur, ut non solum vicinæ gentes, verum etiam longe remotæ eorum amicitias expeterent, et eos consanguinitatis gratia sibi fœderari vel consortiari cuperent. Unde contigit ut Theodericus Italiæ rex, qui in Italia Gothis imperabat et Romanis, Landechildem Clodovei sororem ad conjugium expeteret et acciperet. Is igitur Theodericus quis fuerit vel unde originem duxerit, si modicis verbis evolvo non vobis onerosum habeatur, præsertim cum heri promiserim me aliqua relaturum de opusculis vicinarum gentium. Theodericus igitur iste, ut Idatius refert, ex Macedonum descendit origine, illorum

videlicet, qui summa sorte de Troja cum nostris aufugerant et Macedoniam armis domuerant, insuper et pervaserant. Hanc insectantes Romani, sicut et cæteras nationes, multis eam præliis attriverunt, captivos secum adducentes, et spolia multa ferentes. Adductus est inter reliquos puer quidam Theodericus nomine, et puella quædam quæ Lilia vocabatur. Hic sorte militaris prædæ devoluti sunt in partem Idatii patricii, et fideliter serviendo domini sui gratiam pleniter sunt adepti. Erat huic Idatio uxor nomine Eugenia decora valde, sed sterilis. Ob hanc causam adoptaverunt sibi in filium Theodericum, Liliam in filiam, et singulari dilectione excolebant. Quos cum amandi lege consueta nutibus et sibilis, jocis et amplexibus incubare conspicerent, conjugio copulari permiserunt. Et advocans Eugenia puellam dixit ei secretius, cum ad viri coitum accesseris, quæcumque tibi nocturna visione occurrerint in crastino mihi referes universa. Putabant enim insani et vecordes universa provenire, quæ prima nocte copulationis somniasset mulier despon-

sata. Hanc consuetudinem ab insipientibus et rusticis adhuc etiam conservari quasi veracem, cum ex toto inanis sit et abjicienda, plurimi asseverant. Abiit mulier, et obdormivit ei, tamen ei in somnis fictitia quasi præsentia demonstrata sunt. Vidit in somnis quasi de umbilico ventris sui exire arborem excelsam et sublimem, ita ut pene nubium altitudini cœquari videretur : filium videlicet signans, qui ex utero illius generanduserat. Et evigilata præ pavore narravit viro suo somnium, insuper et secretum dominæ suæ nil morata nudavit. Quæ cum mane surrexisset edocta a marito, non ut evenerat, sed fallens dominam suam ei aliter est locuta. En, inquit, domina mea, tua verba rememorans, juxta virum hac nocte obdormivi, et vidi per somnium quasi equum et equam omnium pulchiores ingredi in domum dominorum meorum, quos subsequeretur pullus habilis et lascivus sua pulchritudine superans omnes greges equorum.

His auditis, Idatius et Eugenia putaverunt sibi sobolem adfuturam, et ob hanc gratiam Theodericum et Liliam libertate donaverunt, et multis muneribus ditaverunt. Conceptum puerum Lilia peperit, et vocavit eum nomine patris sui Theodericum. Crevit puer, et ablactatus est, et adoptans eum Idatius in filium, cum omni diligentia eum enutrire præcepit. Fuit enim decorus aspectu, statura procerus, sæculari prudentia et calliditate munitus, et corporis nimia fortitudine circospectus. Defuncto igitur Idatio et Eugenia, jussus est militare Theodericus, et sic Leonis imperatoris gratiam emeruit, et imperiali palatio apud Constantinopolim ingenuitatis et audaciæ nomen sibi acquisivit et laudem. Ptolemæus quidam ex senatorio ordine huic in amicitiam singularem ita devinctus esse refertur, ut eum usque ad diem sui obitus suo consilio et prudentia ab obviantibus periculis invidorum tutare conatus sit. Et dum quibusdam Theoderici prudentia placere, dum et quibusdam invidiæ causa videretur onerosa, per internuntios communi consilio ab imperatore Itali petiverunt ut eis Theodericus patricius institueretur, quatenus ejus prudentia singulari ab instantibus inimicis tueretur Romana libertas. Placuit hoc imperatori, et eum Romam dirigens, patriciatus honore sublimatus est, et cum Herulis prælia multa commisit, et eos ad internecionem usque delevit. Unde contigit ut cum die quadam adversus eorum regem prælium eoncitassent, et ex utroque exercitu plurima hominum multitudo mutuis vulneribus sternerentur, sentiens Theodericus suorum gladios defecisse terga dedit, et ita cum suis fugiens Ravennam est ingressus. Quem cum insperate Lilia mater inspexisset, sic eum exasperans et illudens increpare cœpit et dicere : « Quæ, inquit, o mi nate, dementia ita te compellit abire præcipitem ? Non jam quo fugias, nisi ut sublevatis vestibis meis ingrediariis uterum, de quo parvulus oriendo prodiisti. » Quod ille audiens, et nimia verecundia perfusus, recollectis

A paucis militibus, optans magis mori quam amplius vivere, cum jam dispersi essent ad prædandum, quasi ex improvise inimicis occurrit, et eos imparatos inveniens veluti vulgus ignobile superavit, et eorum regem gladio trucidavit, uxorem insuper ac liberos interfecit, regnumque et gentem Herulorum et nominis dignitatem ad nihilum usque deduxit, et eorum spoliis ditatus est, ita ut Chroesi opes superasse se crederet. Hoc cum relatum fuisset imperatori, extimuit protinus ne similiter adversus eum aliquando arma corripere, et eum vita privaret et imperio. Tunc etiam et persuasum est imperatori a quibusdam æmulis, quibus Theoderici liberalitas et prudentia displicebat, qui eum quoque accusaverant crimine pessimo, ut Theodericum sub festinatione ad se venire præciperet et eum vita privaret. Theodericus igitur nihil doli suspicatus, cum 12 milibus fortissimorum bellatorum Constantinopolim usque properavit, et sic occurrit imperatori. Decretum erat ab universo senatu ut cum Theodericus solus ingrederetur palatium, membratim scinderetur totus, et ita de medio viventium tolleretur. Sed Ptolemæi amici sui consilio conservatus et astutia liberatus est. Accessit enim ad imperatorem, et eum his allocutus est verbis : « Indignum nimium est majestati vestræ, domine mi imperator, ut sic fraudulenter homo ille interficiatur sine lege, sine judicio, sic separetur a suis, sic opprimatur a nostris. Prius omnibus causa criminis exponatur ; prius ad suos senatores etiam de curia nostranobiliores dirigantur qui rem diligenter examinent, qui offensionum culpas multiplicare didicerunt, ut cum ab utrisque morte dignus fuerit judicatus, tunc decentius atque liberius aut bestiis subrigatur, aut capite puniatur, vel suspendio pereat. Interim vivus teneatur et vinctus. En et ego cum legatis vestris abire paratus sum. » Eliguntur denique quinque viri nobiliores de curia imperatoris qui, ut suggesserat Ptolemæus, ad Gothos Italosve imperatoris mandata deferrent. Jussu imperatoris abiit cum eis Ptolemæus, et secretissime præmisit puerum qui Gothis universa nuntiasset, et qui intimaret legatos omnes esse vincendos pariter et Ptolemæum, et quarumdam pœnarum ostentatione perterrendos, nisi eis velociter dominum suum Theodericum sanum et incolumem redderet imperator, et cum prosperitate eos omnes qui cum eo erant ad propria redire permitteret. Quid plura ? necdum verba finierant qui missi fuerant senatores, et ecce undique vincuntur, ad suspendendum cruces aptantur, gladii acuuntur et diversa mortium genera præparantur : eos pariter enecare comminantes, nisi dominus suus eisdem redderetur, et sacramento firmaret imperator ut eos omnes qui cum eo erant incolumes ad propria redire permitteret.

His augustiis arctatus imperator, vellet nollet Theodericum Gothis reddidit, et eos omnes cum prosperitate repatriari permisit. Cum ergo Theodericus cum sociis ad propria remeasset, comperit

Avares in Italiam introisse, populum et patriam A devastasse, urbes plurimas solo coæquasse et Romam usque vestigium velle protendere. Tandem resumptis armis et viribus eos omnes de patria expulit, et usque ad Pannoniorum terminos insecutus, et juxta eorum exercitum tentoria fixit. In die igitur crastino, assumptis secum militibus sexseptimus ipse castris est egressus ut Avarorum castra per semetipsum exploraret. Simili modo Avarorum quidam Xerxes nomine singulariter e suorum castris est egressus, ut et ipse quasi potentissimus præliator potentiam persequentium exploraret. Quem cum singulariter oberrantem Theodericus inspexisset, tres e suis comitibus ad eum capiendum ire mandavit, quos Avar solus fugam fingens, et sæpius loca reflectens, singulariter interfecit. Alios tres iterum abire imperat, sed statim ut primos fefellerat, fallere tentavit et alios, et in oculis Theoderici eos hasta dejecit et gladio. Post hæc Theodericus cum eo singulariter decertans, in brachio eum vulneravit, tandemque devictum secum ad castra suorum ipse reduxit. Cujus prudentia et fortitudine delectatus, verbis eum suavioribus est hortatus ut cum eo pacifice remaneret, munera plurima promittens et honores. Qui parvipendens preces et munera, hoc solum quotidie precabatur ut ad solum prorium Theodericus redire permitteret. Et cum eum ullatenus retinere non posset, tandem abire permisit, et ipse eum subsecutus est usque ad Istriam fluvium. Quem cum Avar transnatasset, respiciens retro sic ab altera ripa Theodericum est allocutus: « Quoniam libero me arbitrio restituisti jam nunc ad te revertar, eroque tibi fidelissimus. » Reduxit eum Theodericus secum, multisque ditatum maneribus contra Wandalos et Suevos cum sæpius comitem habuit, quoniam omnia prospera illi provenire cernebat.

His ita gestis, et fugatis Avaribus, Romam cum prosperitate Theodericus reversus est victor. His ferme diebus ad Clodoveum Theodericus legatos suos misit, mandans ut ei sororem suam Landechildem in matrimonium tribueret, et ex hoc pacis firmissimum pactum inter se sustodirent. Annuit ejus petitionibus dominus noster Clodoveus, et cum honore maximo suam sororem ei tradidit. Quam Theodericus benigne suscipiens, eam sibi sociavit in uxorem. Quæ peperit ei filias duas, et cum eo pariter et ipsa benignissime conversata est, donec earum unam beato Sigismundo regi et martyri in matrimonium copularet. Alia vero cum matre sua domi residens post mortem Theoderici, cum viro quidam ignobili connubio illicito copulari cuperet, a matre prohibita est. Sed conceptam sanie mente revolvens, injuriam quam pertulerat refudit in matrem, et eam quasi nefariam veneno interfecit. Quod cum comperisset rex qui patri suo successerat, tanti piaculi malum debita ultione decrevit esse vindicandum, et eam balnei calore præfocari præcepit. Sed de his satis dictum, et jam ad historię

ordinem recurramus, præsertim cum adhuc Theoderici istius historiam ad supplendum nostræ narrationis ordinem nobis necessariam suspicemur.

Clodoveus igitur anno 2 sui baptismatis contra Gundobaldum et Godegisilum arma corripuit, et in eos aciem dirigens, ad ulciscendos veteres uxoris suæ injurias Francorum animos acuit, Burgundiones universos aut gladio trucidare, aut tributo gravi subjugare decernens. Contra quem Gundobaldus et Godegisilus exercitum magnum præparant, et ad se defendendum, licet redarguente conscientia pœnam fratricidii mererentur, cum omni bellorum apparatu ætatis utriusque viros conglomerare fecerunt. Et sic collecta omni multitudine Divionem usque properarunt, et utrinque totis viribus concertantes terga dederunt Burgundiones, et tanta feritate depopulatus est eos Francorum exercitus ut vix possit colligi numerus occisorum. Gundobaldus itaque de prælio fugiens, in Avenionem civitatem se recludit, atque communivit, ac si tanto regi resistere posset. Sed manusejus quandoque se effugere non posse persentiens, et offensionis suæ modum reformidans, Aredium quemdam consiliarum suum virum sapientem atque modestum, ad Clodoveum direxit qui furentes ejus animos suo moderatissimo eloquio (*deest aliquid*). ... viri sapientis mitigata est ira regis, et cum propositione fratricidii dedit Gundobaldus domino nostro regi auri et argenti pondera multa et immensa, pro perpetrato videlicet scelere, ne regis animus amplius moveretur. Hanc autem conditionem inter se statuerunt ut per singulos annos sæculi superventuri tributum Burgundiones Francis præsentibus ac futuris exsolverent Clodoveus igitur onustus præda, his atque muneribus honoratus, victor ad propria remeavit. Erant autem Gundobaldo filii duo, Sigismundus et Godegisilus.

Eodem vero tempore apud Viënnam urbem terræmotus accidit maximus, et multæ ecclesiæ subversæ sunt. Domus insuper quam plurimæ ita eodem motu concussæ referuntur, ut etiam fundamenta ipsarum ab imis sedibus solverentur. Nec mora, oberrantes lupi et aliæ bestię feroces terræmotum subsequuntur, et per civitatis portas cum impetu formidabili irrumpentes, si quem fortasse offendissent hunc miserabiliter laniabant et puerorum aliquos ad silvestria protrahebant, catulis utique dividendos. Hac peste vastata est civitas pene per unius anni spatium, et tota ejusdem civitatis regio.

Eodem vero anno, adveniente paschali solemnitate, dum S. Mammertus, ejusdem civitatis episcopus, Sabbato sancto more solemniter offerret sacrificium Creatori, regale palatium urbis ejusdem divino igne crematum est. Videns igitur præfatus pontifex super miseros accolos pagi illius divinum exarsisse furorem, et feras irrationabiles ratione utentes homines permissione Dei omnipotentis irrationabili feritate vastantes, tanti infortunii remedium a Domino movit esse quærendum. Præcepit namque populo universo ut cum gemitu et contritione spiri

tus per triduum more Ninivitarum ab alimentis abstinerent, et operti cilicis, et nudatis pedibus incedentes, loca sacrata flendo et orando circumirent, clamantes *Kyrie eleyson*, si forte hac humiliatione placatus Dominus tam terribilem exterminationis sententiam in benevolentiam commutaret. Instituit etiam ut per annos singulos in eadem ecclesia litanie per triduum agerentur, ad quas universon populus conveniret, et ne amplius feraliter absumerentur, preces supplices effunderet Creatori. Vidit Dominus afflictionem populi sui, et pepercit creaturæ suæ, ne vastaretur ad interuiccionem; hac plurimum devotione delectatus est. Ita lupi sævientes repulsi sunt; ita vindicta cœlestis repropitiante Domino conquieuit. Ita generalis luctus in gaudium est mutatus dum cessavit tribulatio, dum in mansuetudinem bastiarum feritas est conversa. Hac sancta consuetudine delectata est sancta mater Ecclesia, et cum auctoritate Romani pontificis per uniuersum orbem institutum est ut in his diebus tribus, id est secunda feria ante Dominicam Ascensionem, tertia videlicet et quarta, ad ecclesiam conveniat populus. Et sic litanias celebrent, ut sicut eodem tempore ab insectantibus lupis per Dei gratiam defensus est populus Viennensis, ita et nunc Dei miseratio spirituales lupos, id est, diabolos a nobis amoveat, et sanctam

A Ecclesiam suam defensare dignetur, ne callidus hostis sua feritate commaculet quod Domini sanguine cognoscitur esse redemptum. Precatur ibi pro statu Ecclesiæ, pro incolumitate principum, pro serenitate aurarum, pro terræ frugibus, et pro diversis populi incommoditatibus, ut Deus et Dominus noster Jesus Christus pro sua pietate et misericordia suæ sanctæ Ecclesiæ statum in omni prosperitate custodiat; principibus populi catholici ita protegat et conservet, ut accincti fortitudine spiritali procul a nobis expellant omnes barbaras nationes; aeris temperiem bonam nobis tribuat, agrorum sterilitatem in opimam fecunditatem ipse commutet, fruges custodiat atque multiplicet, et ad maturitatem usque perducatur; corporum quoque nostrorum incommoditates medicinali virtute depellat et sanos atque incolumes in suo sancto servitio nos conservare dignetur. Populi Auster nebulam formidabilem aranearum, telæ disruptæ sunt, nocivus aer submotus, ad pastum oviculæ sunt ducendæ, ne proeacis linguæ flagello percutiar et verberer. Vos vero nemine sciente caute me sequimini, si quid amplius audire delectat, et cavete ne hoc quoque Domini mei sentiant, quia mihi plurimum irascentur, si me deprehenderint otiantem vobiscum atque fabulantem.

PROLOGUS LIBRI QUARTI

Hora diei decursa jam tertia, quartum, juvante Domino, hujus operis inchoabo libellum, quia et sub frondosa arbore residentes æstum solis declinavimus, et lupus qui insidiabatur ovibus territus abiit. Constrinxerunt enim fauces illius, quibus pariter insidiabatur, nec jam ut lupus ululat, sed ut vulpecula gannit, humiliavit oculos, cervicem flexit, alteratur in voce, incedit ut languidus, non ut feritatem ponat, sed ut incautos decipiat. Utrum gallinas inspicat, an sitiatis agnos, habetur incertum: et si pellem mutasset Æthiops, in ovem pariter et hunc se crederem immutasse. Quod si mentitum habitum exuerit, et oves nostras amplius consueta feritate pervaserit, peram pastorem, quam prope cernitis,

C lapidibus implevimus, fundam præparavimus; non nos segnes et imperatos inveniet, audacter eum expectabimus, funda dejicietur et lapide. Et quoniam spectatis ad Austrum, et non verbis, sed nubes intuitis, ut sicut Romanos a Gallis attritos et expulsos insinuasti, Gothos pariter tangam, et qualiter eorum rabies sit compressa plano sermone demonstramus. Faciam quod hortamini, si vos promiseritis nulla nos amplius inquietudine pulsaturum, et si rusticitatem meam mecum ipsi celaveritis, ne virorum nobilium quam urbanas aures lædat sermo pauperior, quia tanti regis historiam ausu temerario degustavi, quam sensatus aliquis præconiis innumerabilibus extollere debuisset.

LIBER QUARTUS.

Clodoveus igitur, cujus religiosum animum divinus fervor afflaverat, zelo fidei accensus, non solum de propriis finibus exturbabat hæreticos, verum etiam si aliquos vicinarum gentium minus religiosos esse comperisset, aut eos sedulis irruptionibus edomabat, aut duris nexibus servitutis violenter opprimebat. Unde contigit ut adversus Alaricum, Gothorum regem, arma corripere, quem Ariana pravitate fœdatum totius vulgi opinione compererat. Alaricus iste audax et validus, et vir amplissimi animi exstitit, prosperis eventibus semper clarus ac nimia feritate præcinctus. Hunc sæpius Clodoveus rex per legatos admonuerat, ut ab Ariana pravitate desisteret, et æqualem divinitatem in tribus personis Patris, et

D Filii, et Spiritus sancti esse crederet, si eum sibi in amicitiam retentare cuperet. Sed Alaricus consueta feritate suffultus, propriis viribus confidere cepit, et hoc etiam indigne ferens, cur talia auderet eum sæpius injuriabat, et pro gratiarum actione contumelias inferebat. Quamobrem et adversus eum, ut dictum est, multoties arma sustulit Clodoveus, et eum multis bellorum incursionibus lacessivit, donec tandem Paternus quidam legatarius Clodovei, vir sapiens et modestus, efferos Alarici animos pene inflecteret ad credendum, pacis et inimicitiae jura perpetuo inter utrosque conserere cupiens, nisi cæterorum infidelitas obstitisset. Petiverat enim vir modestus ut in tondenda barba Clodovei patrinus ejus

efficeretur Alaricus, et deinceps in confessione veræ fidei perseverans, fœdus alterutræ pacis tali observatione firmarent, ut Franci pariter atque Gothi arma deponerent quoties ad stabiliendum fœdus, vel ad colloquendum acies utræque convenirent. Gothi itaque assueta infidelitate pacis fœdera perturbare cupientes, et regem nostrum vita et imperio spoliare meditantes, cultellos permaximos, quos vulgariter *hantsaccos* corrupto vocabulo nominamus, palliis contexerunt, ut hoc habitu palliati sine impedimento sternerent imparatum exercitum Clodovei. Quod cum Paternus legatarius præsensisset, genus factionis admiratus, Francos ad propria redire prætexit, et ipse Alaricum his sermocinationibus est aggressus: « Quoniam pacis et amicitie jura nostris a vestris utilitatibus providendo inter utraque regna stabilire meditarer, et ut ex facto patuit, consueto mendacio et fraudulentia utimini, ut nostros palliatis vulneribus sternere volueritis, ne tam subito et insperate rejiciatur ista conditio, qualemcunque vicinorum regum per internuntios super hac re pariter consulamus, quidquid ipse decreverit absque frustratione compleatur. » Quod Paternus oraverat mandat compleri populis, et Theodericum Italiæ regem super hoc percunctandum insinuat, et quidquid ipse decernat præcipit exsequendum. Quo cum pariter perrexissent, Paternus videlicet et legatus Alarici, istius patefacto negotio cogitavit Theodericus quod si hos fortissimos reges separaret ab invicem et inter eos, altercationis et odii affamina seminaret, dum se mutuis bellorum eventibus impugnarent, dumque se uterque exercitus mutuis vulneribus sternerent, horum ipse medius pacato jure quiesceret. Hoc denique statuit, hoc decrevit, quasi ex sententia prodiretur, ut hinc et inde Francorum et Gothorum utræque acies convenirent atque circumstarent; in quorum medio legatus Clodovei equo residens sursum hastam erigeret, et tandiu in circuitu ejus aurum argentumque pro compositione facinoris Gothi compararent, donec omne spiculum hujus gemini metalli congerie operiretur, Hac conditione gravatus Alaricus, odium quam pacem elegit potius, et alio fraudis genere Paternum decipere conabatur, si forte casu aliquo læderetur ad mortem et ita finiretur ista contentio, dum non esset qui renuntiaret hujus negotii veritatem domino nostro Clodoveo. In vetustissimo eum solario hospitari præcepit, per quod dum incaute graditur, comminuto sub pedibus ejus ligno, pronus ad terram cecidit, et fracto brachio vitæ reservatus est, Domino protegente. Camque vix convalesceret, nec dum sancto vulnere, ad ostendendos thesauros suos eum quadam die duxit Alaricus, et aperiens arcas demonstravit ei divitiarum suarum innumerabilem quantitatem. Ad hos Paternus exsiliens et alludens, præ gaudio manum tetendit ad arcam et rapuit aurum quod pugillus capere poterat; et respectans Alaricum, sic eum audaciter alloquitur: « Nisi cito conduxeris acies, exercitum innumerabilem adunaveris, dexteras

A eorum et animos armaveris, juratas legiones in nostrum sanguinem acueris, abque dilatione factionis tuæ dignas pœnas accipies, cum ad hoc aurum dividendum Francos nostros adduxero, cum ad hanc dignitatem possidendam nostros nepotes accendero, cum ad dividendos hos terminos calamos nostros vel funes extendere fecero. »

His ita peroratis, ascenso equo ad Francos concitus abiens, universa sicut evenerant domino suo Clodoveo nuntiavit, et ejus animos ad amplificandam Francorum gloriam vehementer accendit, dum ad videndos montes Pyrenæos, vel ad collustrandum mare Oceanum eum hortatur abire. Hoc fuit scandalorum initium, inde concertationis causa succrevit. Hoc origo discordiæ, qua et Gothorum feritas est attrita, et Alaricus vita pariter spoliatus et dignitate. Et quoniam Theoderici regis quædam principia retulimus quæ nostræ narrationi congruere sperabamus, quis finis ejus fuerit pariter intimemus, ut ejus formidabili exemplo pravos judices corrigamus. Hic iniquorum quorundam consilio depravatus, Joannem papam et Symmachum patricium, viros Christianos, ab insidiatoribus accusatos, cum ex toto sine offensione viverent, iniquo judicio condemnavit atque trucidare præcepit. Post hæc cum duceretur ad exitum, nec rem hujusmodi purgaret pœnitundine, ultio in eum divina descendit et iniquum ejus spiritum a corpore violenter abstraxit, et sicut beato papa Gregorio referente cognovimus, eodem die quo de hac luce migravit, vir quidam in Sicilia habitans et angelorum vitam inter homines gerens, dum juxta consuetudinem orationi incumberet, et raptus in spiritu vota supplicia porrigeret Creatori, vidit ipsum Theodericum discinctum et discalceatum vinctis post tergum manibus ad pœnarum loca pertrahi. Et hi duo viri, Joannes videlicet et Symmachus, turpiter eum appellabant violenter atque pertrahebant. Et sicut eos injusta morte damnaverant ita ipsi eum post mortem ad supplicium perduxerunt, et in bathrum Vulcani sine miseratione projecerunt. Et de his ista sufficiant. Verum ad historiæ ordinem revertamur.

Clodoveus igitur Paterni legatarii sui consilio animatus et prudentia confortatus, Francorum proceres apud Parisios congregare præcepit, et astutiores his verbis alloquitur: « Quoniam animi vestri vigor et confidentia mihi bene comperta habetur, ideo vos accersendo æstimavi ut quibus mecum est una voluntas et amicitia singularis, animi mei secreta patefaciam. Volo compertum habeatis animum meum accendi vehementius, cum considero vitæ nostræ statum sine aliquo laudis titulo ad occasum quotidie vergi, et feroces nostrorum militum animos desidia mollescere, et metuo ne cum inertes animos ex dissuetudine capiunt, cum necessitas forte poposcerit, gladios eorum hebetatos ac rubigine corruptos inveniamus. Arma jam resumenda sunt, gladii acuendi, ad laborem militiæ corpora

sunt reducenda. Non vos illiciant blandimenta mulierum, non parvulorum vagitus exterreant. Licet gentilitatis errore tenerentur nostri parentes, armis et vicibus domuere superbos. Et nos, qui Christum adorare jam cœpimus, qui ejus laudibus delectamur et amicitias fruimur, condignum valde ut inimicos ejus exosos habeamus. Ecce Galliarum partem maximam, quam Aquitaniam nominant, populus infidelis, Gothi videlicet insensati, cruentare videntur. Qui per Arianam pravitatem Filium a Patre separant, nec Spiritum sanctum cum Patre et Filio æqualem divinitatem habere fatentur, et per hoc inimici Dei esse comprobantur. Quod si uno animo verbis nostris assensum dederitis et vos ex nomine Christiano Dei amicos esse monstraveritis, sursum dextras erigite, et ad conterendum populum infelicem gladios felices exerite, minus cautos armis et adhortationibus bonis instruite. Dabit ipse pro certo victoriam, qui mentes vestras suo cultui dedicavit. Felicem Romam divitiis pariter et libertate nudaverunt, nec nobis minor gloria parabitur, si regem eorum ferocissimum bellando vicerimus, et regnum ejus atque fortunam nostræ ditioni subjecerimus. » Regis prudentiam omnes pariter amplectuntur, animositatem admirantur, et fidem potius venerantur. Dextras omnes in sublime erigunt, mandatum regis accelerari denuntiant, seseque votis stringunt, et ni superessent infideles, barbas non amplius esse radendas profitentur. Nec mora per populos volat edictum, præparari jubetur sexus uterque ad tale negotium. Parvuli ducuntur et matres, et evulsis et eradicatis aculeis hereticæ pravitatis, inserantur virtutum surculi, et novella plantatio fructum Domino centuplicet, quem ad inventio fœda fraudaverat. Ad hæc reginæ Crothildis nimium exhilarata gaudebat in Domino, et plaudebat quod tam pretiosam sobolem per baptismum obtulerat Creatori, quæ etiam infidelium mentes, quas vomer ecclesiasticus sulcare non poterat, armis edomare decerneret. Accessit igitur ad regem, et ait illi: « Audi, obsecro, Domine mi rex, ancillam tuam, et jube construi ecclesiam in honorem beati Petri principis apostolorum, ut tibi sit auxiliator in bello, et profecto faciet Dominus victoriam in manibus tuis. » Placuit sermo reginæ in oculis Clodovei, et elevata bipenne quam manu gerebat, adnisi quo potuit projecit eam a se, et ait: « In hoc loco, adjuvante Domino, S. Petri stabilietur ecclesia, cum e prælio victor reversus fuero. » Movit itaque exercitum, et Pictavis usque properare decrevit. Alaricus vero Gothorum rex tunc temporis morabatur ibidem.

Cumque per pagum Turonicum transiret exercitus Clodovei, pro reverentia S. Martini præcepit rex ut nemini in eadem provincia aliqua violentia inferretur. Sed nec omnino aliquid inde per vim tollere præsumpsisset exercitus, nisi tantummodo herbam quæ equis eorum videbatur esse neces-

A saria. Munera etiam plurima et equum velocissimum, quem amabat plurimum, transmisit rex per legatos ad beati Martini basilicam, et ait illis: « Cum ingressi fueritis beati viri oratorium, et nostra munera præsentaveritis, quidquid ecclesiæ cantor primum ore pronuntiaverit, mandate memoriæ, ut mihi renuntiare scialis. Forsitan aliquod victoriæ signum ex sancto sermone capietis. » His dictis, oravit ad Dominum, et ait: « Si tu, Domine, gentem hanc incredulam mihi tradideris, et victoriam in manibus meis videris [f., dederis], et adjutor et protector in bello mihi exstiteris, in ingressu basilicæ Sancti Martini talia nostris pueris audire contingat in quibus aliquod victoriæ signum deprehendam, et cognoscam quia tu propitius fueris mihi servo tuo, » Dimisit itaque pueros, et abierunt. Cumque pervenissent ad ingressum basilicæ, emissa voce cantor pronuntiabat, dicens: *Præcinxisti me, Domine, viriute ad bellum; supplantasti insurgentes in me subtus me, et inimicos meos dedisti mihi dorsum, et odientes me disperdidisti.* Oblatis itaque muneribus, et oraculo divino confortati, cum lætitia et exultatione ad dominum suum sunt reversi, et eum tali nuntio reficiunt. Inundaverant tunc aquæ præ nimietate pluviarum; et Vicenus fluvius in tantum excreverat ut penitus inveniri non posset locus quo sine navigio transiri posset. Quo cum pervenisset rex et ultra progredi non valeret, tentoria figere præcepit ut vel pontem sterneret, vel navigium præpararet quo illud aquæ diluvium cum exercitu pertransire deberet. Sustulit hunc laborem Dei nostri miseratio, et in die crastina matutina jam luce diffusa, ecce cervam miræ magnitudinis eminus conspicantur quæ lento gressu amnem est ingressa, et quo transire debeat populus animal inscium nutu divino demonstrat. Nec mora cunctus exercitus amnem transiit, et cum animi tripudio Dominum glorificant in excelsis, qui ut Israeliticum populum per mare Rubrum, ita et Francorum populum per inundationem tanti fluminis viam mirabiliter ostendendo transire præcepit. Qui cum Pictavam pervenissent ad urbem, longe ab ecclesia Sancti Hilarii tentoria figere præcepit Clodoveus. Et comminatus est omni populo, ne in ipso pago spoliolum alicujus auferrent, neve diriperent domos, non pecora prædarentur, nec stipendia etiam per violentiam raperent. Eadem vero nocte pharus igneus quasi de sepulcro S. Hilarii egredi visus est, et super Clodovei tentorium per dimidiam fere horam apparuit, missus, ut credimus, in Francorum auxilium, ut hoc vexillo confortati ad conterendam incredulam gentem magis ac magis accederentur. Alaricus forte tunc aberat, et ad congregandum innumerabilem exercitum legatos ubique direxerat, et ut ita dicam, non ad resistendum, sed potius ad communiendum suorum animos accendit, eorum fortia facta commemorans. Gentem nostram dicit esse paucissimam, latum et spatiosum suum denuntiat imperium. Sicut Romam attriverant, ita Fran-

corum gloriam insinuat conterendam. Non ad bellandum, sed ad prædandum eos adventasse mentitur. Mille convitiis nostros infamat, suos laudibus extollit immensis. Ne parvulos suos latrunculi spoliarent, arma denuntiat prendenda. Sic substomachus occurrit nostris non ut feriat, sed ut deglutiat; et vallatus militum suorum multitudine nostrorum exuvias suspirabat, anhelus quod effuso sanguine fœdarentur. Ignorabat insanus, quod ipse nostrum ductaret exercitum, qui non confidit in millibus, qui tonat in nubibus, qui movet abyssum, et sedet in cœlo. Clodoveus igitur castris egressus Christum gestabat in pectore, et totum lustrans exercitum ordinabat acies electorum. Fortissimos milites ut feriant adhortabatur, et mediocres ne paveant dictis informabat alacribus. Ut egregius miles ante ductabat exercitum, ut fidelissimus Christianus sæpius suspirabat ad cœlum. Ne ante tempus prorumpant ex acie, nobilium juvenum ardentes animos comprimit, et cum in bello steterint, gladios ne obliviscantur hortatur. Rudibus insinuat qualiter hostem feriant, et designat pariter quomodo ictus hostium incassum dissilere faciant. Petrum atque Martinum invocat ut succurrant; et respectans Hilarium ut vexillum capiat et ductet exercitum imprecatur. Nec segnius feriat Arianos, quam ventrem vacuum suis disputationibus ferire consueverat eorum principem infelicem Arium. Et innixus hasta Francos omnes intuetur, et signaculo nostræ fidei fidelem signat exercitum, et ut in nomine Domini feriant imprecatur. Ast hinc et inde conseritur prælium, et buccinis undique sonantibus, cœlum clamoribus impletur, tela volant per aera, terra sanguine cruentatur. Audires hinc gemitum morientium, illinc vulneratorum stridores horresceres. Palpitabat hinc exsanguis, et moriens vorabat terram aut lapides. Alius calcitrans, dum ei mortis tarda molimina viderentur, angustiatus præ dolore vulnere, quiddam effractis spiculis rapiebat quo tristia pectora transverberaret, et tali mortis acceleratione finiebat vulnere cruciatus. Clodoveus igitur hastam vibrans obvios quosque prosternebat, et nomen Domini sæpius inclamabat. Cumque Francorum animos ad internecionem odiosæ gentis sedulis inclamationibus adhortaretur, et aliquos in bello minus sollicitos confortaret, Alaricum e minus conspicitur, et equo post eum emisso, eum lancea percutit, et sic gladium evaginat. Ecce reges ferocissimos circumstans populus mirabatur, et eis ita bellantibus nullum solatium impendebat. Rimabatur uterque locum vulneris, et plerumque non inveniens aversi clypeum gladio decurtabat. Cumque hac vicissitudine alter alteri ferrens succederet, et utrarumque galearum planities scinderetur in partes, ne res duceretur ad effectum, antiquæ feritatis fortia facta rememorans Clodoveus, elevato brachio ense librato ad vulnus, et barbam mentumque pariter ac frontem manum, qua clypeum gestabat, excussit Alaricum, et sic resiliit in partem; ita altera caput ejus amputare deliberans.

A His ita bellantibus, duo Gothi prosiliunt ex adverso, et regem nostrum lanceis suis forti conamine percusserunt, eum ex improvise morti tradere meditantem. Sed Dominus omnipotens hunc protexit, et gloria triplici coopertus ictus tales pro nihilo reputavit, et Alaricum læva corripens, adnisi valido deduxit gladium, et sic caput ejus amputavit. Tolluntur iterum voces ad sidera, et renovatis viribus Franci iterum animantur ad cædes. Sed Gothi morte sui regis inspecta, turbinum more hac illacque diffugiunt, et projectis armis incassum abdita quæque collustrant. Et, ut in veterum Patrum historia legitur, unus nostrum eorum mille persequabatur, et duo fugabant decem millia. Cerneret illud impletum quod de peccatoribus Scriptura testatur, *quia sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei, et justis epulentur, et exultent in conspectu Dei, et delectentur in lætitia.* Ita Clodoveus inimicum superabit exercitum, et pene ad internecionem usque deduxit. Hi vero, qui Francorum gladios evaserunt, cum Amalarico Alarici filio ad Hispanias profugerunt, et eundem Amalaricum in paterno solio sublimarunt. Maximus autem Arvernorum populus, qui cum Apollinare duce in adiutorium Alarici venerat, ita in eodem prælio cum multis senatoribus est attritus, ut vix ex tanta multitudine nuntius superesset, qui hoc uxoris nuntiaret. Factum est prælium istud in campo Vosaglinse super Clinnum fluvium, decimo milliario ab urbe Pictava.

C Hac igitur patrata victoria, filium suum Theodericum, quem ex concubina genuerat, Clodoveus rex cum parte sui exercitus ad Arvernum dirigit, qui ei civitates et municipia ad Rhodanum fluvium usque subijciat. Qui patris sui mandatis obtemperans urbes universas a finibus Gothorum usque Burgundiam sagaciter subjugavit et Francorum ditio- ni substituit. Clodoveus igitur rex Burdegalem civitatem ingrediens, per hiemem ibidem demoratus est, et fatigatum in bello refecit exercitum. Unde progrediens Tolosam invasit, et thesauros Alarici his, qui eandem provinciam possessuri erant, dividere præcepit. Cumque Ecolesinam civitatem, quæ rebellionis audaciam assumpserat, expeteret, et eam armis et obsidione expugnare decerneret, tantam gratiam ei virtus divina concessit ut in ejus adventum muri ejusdem civitatis ruerent. Quod videntes oppidani, et rem divino nutu evenisse credentes, sese suaque dedere Clodoveo, et urbis munitionem machinis protriverunt, et Gothos milites munitionis ejusdem regi pariter obtulerunt. Quos omnes capite plexos morti tradidit, et Pyrenæos montes usque Perperaum subijciens, urbes et castella subruens, municipia quæque depopulans, prædam innumerabilem et spolia multa suis militibus æque dispertiens.

His igitur ita patris, cum ad solum proprium redire deliberaret, electos milites atque fortissimos cum parvulis atque mulieribus ad pervasas civitates custodiendas et ad reprimendam Gothorum sævi-

tiam dereliquit, et immensis muneribus ampliavit.

Sic itaque exsultans in Domino et in lætitiā delectatus. Turonis est regressus, et multa munera supplex obtulit confessori, centumque solidos ad redimendum equum suum matriculariis dare præcepit. Sed nec solvi, nec etiam moveri potuit loco. Dedit iterum centum, et moveri potuit et absolvi. Quem cum recepisset, ex abundanti lætitiā resolutis in risum, talia dicitur responsa dedisse: « Vere beatus Martinus et auxilio promptus, et in negotio charus habetur. » Et ascendens equum, purpurare dimitus et auro ac diadema regium in capite gestans, pro exultatione victoriæ ob reverentiā sancti Martini auri et argenti plurimum in atrio, quod est inter ecclesiam S. Martini et civitatem præsentē populo sparsit, et regia munificentia dispensavit. Ab ipso igitur die suscepit eum Anastasius imperator in amicitiam singularem, et non solum rex aut consul, sed et Augustus ab eodem imperatore jussus est appellari. Et tali gloria sublimatus ante sepulcrum beati Martini genua fixit et oravit. Et sic urbe progressus, Parisios rediit, et eandem civitatem regni sui sedem esse constituit. Ecclesiam vero Sancti Petri quam se facturum promiserat antequam progredere ad bellum et decenti compositione construere fecit, et constructam ornamentis atque redditibus sufficienter ampliavit. Dehinc adversus Ragnerium atque Richarium duxit exercitum, qui apud Camaracum morabantur, et eos omni dignitate sæculari et vita pariter confirmavit esse nudandos. Erat iste Ragnerius effrenus in luxuriam, et habebat consiliarium quemdam Pharonem nomine simili spurcitiā lutulentum. Oderate eos Dominus, et ideo ab hominibus Dei amari non poterant. Propterea et Franci superiores, quos dominatu premebant iniquo, nimium indigne ferentes talibus subdi, accesserunt ad Clodoveum, et petierunt ab eo munera ut eum dolo ad certandum contra nostros impellerent, et ita sine tumultu maximo et vitæ illius finis imponeretur et crimini. Dedit eis itaque rex armillas, et balteos cuprinos, et electrinos subdole compositos, et desuper auro tectos, quibus receptis muneribus, cœperunt adhortari Ragnerium ut adversus Clodoveum arma corripere et egredere ad bellum, mentientes regem adventare cum paucis, se multis militibus esse constipatum. Quod cum audisset Ragnerius, audacter ad pugnam iit, et adversus nostros acriter præliatus

est. Sed favente Domino, cui nefaria ejus vita displicuerat, correptus est et ligatus, et Clodoveo præsentatus. Cum quo et Richarium atque Pharonem comprehenderunt, et vinctos pariter regi obtulerunt. Quos capitibus puniri præcepit, et ita nefando crimini finem imposuit. Insuper et thesauros eorum ac civitatem propriæ ditioni restituit, Apud Cenomanicam quoque civitatem Ragnerii propinquus quidam morabatur Ragnimirus nomine, quem pariter vita privavit et regno: ne scintilla videlicet iniqui germinis remanere videretur, quæ scelus horrendum suscicaret in populos, et Sodomorum Gomorrhæorumve, quod absit, exterminio damnerentur. Cumque proditores Ragnerii cognovissent quod in pretio tanti facinoris æs vitiatum accepissent, conquerentes nimium et sero pœnitentes, accesserunt ad regem, et qualiter indicati fuerant intimaverunt. Quibus Clodoveus ita respondens, ait: « Tale aurum merito recepistis, qui dominum vestrum morti tradidistis. Sit jam vobis satis vestras animas reservasse, et non pro tanto crimine condigna supplicia persolvisse. »

His igitur patris, febre corripitur Clodoveus, et de die in diem sentiens langorem ingravescere, convocatis Francorum proceribus, regnum suum divisit in partes, et filiis suis quatuor easdem partes distribuit. Childeberto vero filio suo, quem unice diligebat, Parisios tradidit, et Clodomirem apud Aureliam residere præcepit. Clothario Suessiones dedit, et Theoderico, quem ex concubina genuerat, Remis civitatem atque Camaracum indulsit. Cumque per Francorum proceres luctus ingens oriretur pro tanti regis abscessu, suspirans ad cœlum rex fidelis: « En, inquit, Domine Deus, miserere mei, et populum hunc, qui in tuo nomine sacri baptismatis regeneratione purgatus est, tu ipse governa; tu nostros hæredes perpetua tuitione circumda. Crochildem vero nostram, imo tuam, et quia tuam ideo melius nostram, ita tibi commendo, ut eam tuearis sicut propriam, sicut domesticam, sicut filiam, vel sicut ancillam. Tu eam mihi providisti servo tuo atque tradidisti; tibi eam reddo, per quam et tuæ legis decreta cognovi. » His dictis, reddidit spiritum et sepultus est in basilica Sancti Petri, quam ipse construxerat, anno tricesimo sui regni, Domino Jesu Christo regnante in perpetuum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Explicit.